

anlayışa muhalefet eden herkes bid'atçı ve sapık kabul edilir. Ehl-i hadisin ilâhî sıfatlara dair naklettikleri rivayetler bütünüyle Allah'a ve Resulü'ne yapılmış iftiralardan ibarettir (el-İzâh, s. 3-4, 30). Ehl-i sünnet'in re'ye başvurmak gerektiğine dair ileri sürdüğü rivayetler de asılsızdır. Nitekim Kur'an'ın, ilâhî hükümleri bir tarafa bırakıp insanların arzularına tâbi olmayı yasaklaması (el-Mâide 5/49) bunu teyit edici mahiyettedir. Akla başvurmaya câiz görmek vahye olan ihtiyacı ortadan kaldırır ve akli istidlâl yapan kimseleri peygamberden üstün hale getirir (a.g.e., s. 110-111). Ayrıca re'y ve akıl insanların ihtilâfa düşmesine yol açar; halbuki Kur'an-ı Kerim, fikir ayrılığına düşenlerin ilâhî rahmetten mahrum kalacaklarını haber vermektedir (Hûd 11/118). Resûl-i Ekrem'in ihtilâfî teşvik ettiğini ileri sürmek ona ve getirdiği dine yapılabilecek en büyük kötülüktür, zira ihtilâf insanları savaşa ve mahvolmaya götürür (a.g.e., s. 124-125). Ehl-i sünnet'in müslümanların çoğunluğunu oluşturması onların hak yolda bulunduğu delil teşkil etmez, çünkü kâfirler de yeryüzünde en büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Ehl-i sünnet bir taraftan zina eden, adam öldüren ve büyük günah işleyen, dolayısıyla Allah'a ve Resulü'ne isyan eden kimsenin tekfir edilemeyeceğini iddia etmiş, diğer taraftan halifeye başkaldırının kâfir olacağına hükmederek açık bir çelişkiye düşmüştür. Bu ise mühlidlerin İslâm'a yönelttiklerinden daha kötü eleştirilerin yapılmasını mümkün kılan bir husustur (a.g.e., s. 190). Ehl-i sünnet'in hilâfete ilişkin iddiaları da Hz. Peygamber'in bu konuda hiçbir tâlimat vermediği, dolayısıyla Kur'an'da yer alan ilâhî buyruğa muhalif davrandığı anlamı taşır. Kur'an'da, ölüm vakti geldiği zaman geride bırakacakları hayır konusunda vasiyette bulunmanın Allah'tan sakınanlara emredildiği beyan edilmiştir (el-Bakara 2/180). Buna göre Allah'tan en çok sakınan biri olarak Resûl-i Ekrem'in İslâm için hayırların en büyüğü olan hilâfet gibi önemli bir konuda herhangi bir vasiyette bulunmadığını ileri sürmek onu ilâhî buyruğa uymamakla itham etmektir (a.g.e., s. 200). Kur'an'ın toplanması, hilâfet, rec'at, cuma namazı, avlanma, Hz. Peygamber'in hanımları, hadlerin tatbiki, mirasın taksimi, günahların affı, peygamberlerin ismeti, müt'a nikâhı, talâk gibi konularda Ehl-i sünnet'in çelişkili görüşler benimsediğini gösteren ve kendilerince muteber sayılıp nakledilen rivayetler mevcuttur.

Allah, maddî cisimler gibi olmamakla birlikte zihnin dışında mevcut bulunan bir varlık anlamında cisimdir. O zâtıyla arş-tadır, fakat yaratıklara benzemez. İlâhî sıfatlar te'vil yöntemiyle bilinemez, bu konudaki nasların aynen benimsenmesi gerekir. Kelime-i şehâdet getirdikten sonra kişinin Allah'tan gelen bütün vahiyleri ikrar edip ilâhî hücceti tasdik etmesi gerekir. İmam nasla belirlenir. Bu konudaki naslar, ilk imamın Hz. Ali olduğunu ve onun soyundan gelen on bir kişi ile devam edeceğini gösterir. İmamların kesintisiz bir şekilde ilâhî bilgilere mazhar olmaları söz konusu değildir. Esasen dinî hususlarda insanların muhtaç oldukları bilgiler Kur'an'da ve Sünnet'te mevcuttur. Bununla birlikte imamlar da ilâhî ilham alarak bilgilerini Hz. Peygamber'in kaynağına dayandırır.

Nasçı bir yöntem benimsediği anlaşılan (bk. AHBÂRİYYE) İbn Şâzân'ın Ehl-i sünnet'e yönelttiği eleştirilerde bu muhafazakâr tutumunun büyük etkisi vardır. Ayrıca onun mezhep taassubuna kapılarak objektif davranmadığı da dikkat çekmektedir. Devlet başkanlığı gibi sosyolojik değişimlere ve müslüman toplumların tercihlerine bağlı bir hususun belli bir ailenin on iki ferdine tahsis edilip sınırlandırılması, İslâm'ın evrenselliğiyle bağdaşmadığı gibi on dört asırlık İslâm tarihinin gerçeklerine de uymamaktadır. Aynı zamanda İmâmiyye'nin fakihleri arasında zikredilen İbn Şâzân fıkıhta da nasçı bir yöntem benimsemiştir. İmâmiyye kaynaklarınca nakledilen bazı hadislerin isnad zincirinde yer alan İbn Şâzân imamlardan nakillerde bulunmuş, Hişâm b. Hakem ve Yunus b. Abdurrahman gibi nakilci âlimlerin halefi kabul edilmiştir.

Eserleri. İbn Şâzân'ın bazı müelliflerce 180 civarında olduğu belirtilen eserlerinin belli başlıları şunlardır: 1. *el-İzâh*. Başta imâmet olmak üzere Ehl-i sünnet'in çeşitli itikadî ve fikhî görüşlerinin eleştirildiği eserde Mu'tezile, Cebriyye, Mürcie gibi mezheplerin görüşleri de tenkide tâbi tutulmuştur. Eser, Seyyid Celâleddin el-Hüseynî el-Urmevî tarafından zengin dipnotlar ilâvesiyle yayımlanmıştır (Tahran 1395). 2. *İşbâtü'r-rec'a*. Eserin bir kısmını *Muhtaşaru İşbâtü'r-rec'a* adıyla Seyyid Bâsim el-Müsevi neşretmiştir (Türâşünâ, sy. 2/15 [Kum 1409], s. 201-222).

İbn Şâzân'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *er-Red 'alâ ehli't-ta'îl*, *er-Red 'ale'l-gulât*, *er-Red 'alâ Muhammed b. Kerrâm*, *er-Red 'ale'l-Mürce'e*, *er-Red 'ale'l-Bâtiniyye ve'l-*

Karâmiya, *er-Red 'ale'l-Eşam*, *er-Red 'ale'l-seneviyye*, *er-Red 'ale'l-müşellese*, *er-Red 'ale'l-Mennâniyye*, *el-Gaybe*, *Erba'u mesâ'il fi'l-imâme*, *el-İsti'tâ'a*, *el-A'râz ve'l-cevâhir*, *Kitâbü'l-İmân*, *Kitâbü't-Tevhîd*, *Mârifetü'l-hüdâ ve'l-qalâl*, *el-Va'd ve'l-va'id*, *Mesâ'ilü hudûşü'l-âlem*, *el-İmâme*, *Kitâbü'l-İlel*, *el-Ferâ'izü'l-kebîr*, *el-Ferâ'izü'l-evsaf*, *el-Ferâ'izü's-sağır*, *Kitâbü'l-Müt'ateyn*, *el-Mesh 'ale'l-huffeyn*, *es-Sünen*, *e't-Talak*, *Tefsîrü'l-Fazl b. Şâzân*, *Kitâbü'l-Kırâ'ât* (bu son eserin Fazl b. Şâzân er-Râzi'ye ait olabileceği de belirtilmiştir).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Şâzân en-Nisâbü'rî, *el-İzâh* (nşr. Seyyid Celâleddin el-Hüseynî el-Urmevî), Tahran 1395, s. 3-4, 30, 110-111, 124-125, 190, 200; Eş'arî, *Makâlât* (Ritter), s. 63; İbn Bâbeveyh, *el-İfşâl*, Kum 1403, s. 58; İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 287; Ahmed b. Ali en-Necâşî, *er-Ricâl*, Bombay 1317, s. 216; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist*, Kum 1381/1961, s. 420; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 190; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 1201; Abbas el-Kummî, *Sefinetü'l-bihâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Murtazâ), II, 368; Hasan es-Sadr, *Te'sîsü's-Şî'a*, Tahran, ts. (Şeriketü'n-neşr ve't-tibâati'l-İrâkiyye), s. 377; A'yânü's-Şî'a, II, 266; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânifi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, II, 332, 490; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, III, 31-43; Abdullah Ni'me, *Felâsifetü's-Şî'a*, Beyrut 1987, s. 358-363; Ahmed Pâketçi, "İbn Şâzân", *DMBİ*, IV, 50-52.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

İBN ŞEBBE

(ابن شبة)

Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe
en-Nümeyrî el-Basrî
(ö. 262/876)

Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere adlı
eseriyle tanınan şehir tarihçisi,
fakih ve muhaddis.

1 Receb 173'te (24 Kasım 789) Basra'da doğdu. Asıl adı Zeyd olan babasına Şebbe denilmesinin sebebi, annesinin çocukken ona söylediği ninnide "şebbe" (büyüyüp yiğit olmak) kelimesinin sık sık geçmesidir. Benî Nümeyr kabilesinin mevlâsı olan İbn Şebbe, ilk öğrenimini doğduğu yerde babasının ve Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, Asmaî, Muhammed b. Beşşâr b. Bürd gibi âlimlerin yanında yaptı. Daha sonra Abadan (Hatîb, XI, 209) ve Bağdat'a gitti. Burada Abdülvehhâb es-Sekafî, Muhammed b. Ca'fer Gunder, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Ali b. Âsım, Yezîd b. Hârûn ve şeyhi Ebû Âsım en-Nebîl gibi birçok âlimden hadis ve ahbâr aldı. Ayrıca başta fi-

küh olmak üzere diğer dinî ilimlerle Arap dili ve edebiyatı tahsil etti; kıraatle de ilgilenip Cebele b. Mâlik'ten eğitim gördü. Ardından Sâmerrâ'ya yerleşti ve çeşitli konularda eser telifine başladı. 212 (827) yılında birçok muhaddis ve fakih gibi haluku'l-Kur'an konusunda İbn Şebbe de basık ve işkenceye mâruz kaldı ve, "Kur'an Allah kelâmıdır, mahlûk değildir" şeklinde görüş bildirdiği için halifenin adamları tarafından kitapları parçalandı. Bunun üzerine evine kapanarak bir ay hiç kimseyle konuşmadı. Bu hadise dolayısıyla söylediği bir şiir kendisinin aynı zamanda iyi bir şair olduğunu göstermektedir (a.g.e., XI, 209-210). 24 veya 26 Cemâziyelâhîr 262 (25 veya 27 Mart 876) tarihinde Sâmerrâ'da vefat etti; ölüm yılını 263 (877) ve 264 (878) olarak verenler de vardır (İbn Hallikân, III, 440; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XII, s. 371).

Başta Yahyâ b. Maîn ve Dârekutnî olmak üzere İbn Şebbe'den bahseden hemen bütün cerh ve ta'dîl âlimleri, onun hadis ve ahbâr rivayetinde sika bir şahsiyet ve rivayetleri birbirine karıştırmayan güvenilir bir muhaddis olduğunda ittifak etmiştir. Kendisinden hadis alanlar arasında İbn Mâce, İbn Ebû'd-Dünyâ, Ebû'l-Abbâs es-Serrâc, Ebû Nuaym el-Cürçânî, Muhammed b. Ahmed el-Esrem, Harâitî, Ebû Avâne el-İsferâyînî, İbn Ebû Dâvûd, Muhammed b. Mahled gibi ünlü râviler bulunmaktadır. Ayrıca birçok müellif onun eserlerinden faydalanmış ve özellikle şehir tarihi ve siyasî tarih konularında verdiği çeşitli bilgileri kitaplarında kullanmışlardır. Bunlardan Belâzürî *Ensâbü'l-eşraf*'ına İbn Şebbe'den otuz ayrı rivayet almış (Muhammed Câsim el-Meşhedânî, s. 307), Taberî, daha çok Abbâsî Halifesi Mansûr'un dönemini yazarken onun *Ahbârü'l-Manşûr* adlı eserinden geniş iktibaslarla bulunmuş (*Târîh*, İndeks), Ebû'l-Ferec el-İsfahânî *el-Eğânî*'sinde, Yâkût el-Hamevî *Mu'cemü'l-büldân*'ında, Semhûdî *Vefâ'ü'l-vefâ*'ında ve İbn Hacer *el-İşâbe*'sinde onun kitaplarından derledikleri çeşitli bilgileri zikretmişlerdir.

Eserleri. İbn Şebbe'nin günümüze ulaşan tek eseri *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*'dir. Hadis rivayetindeki isnad usulüne bağlı kalarak kaleme alınan ve zamanımıza kadar gelmiş en eski Medine tarihi olan eser üç ana bölümden meydana gelir; ancak her üç bölümün de başı ve sonu eksiktir. Birinci bölüm (I, 3-375; II, 379-651) Hz. Peygamber'in Medine'deki hayatı üzerinedir ve cenaze namazı ile

başlamaktadır. Resûl-i Ekrem'in nelerinde ve nasıl cenaze namazı kıldırıldığına dair haberlerin yer aldığı bu kısımdan sonra Cebrâil'in makamı, kıssa ve kıssa anlatanlar, Mescid-i Nebevî'nin çevresindeki yolların yapılması ve mescid âdâbiyla ilgili hususlar, Mescid-i Dirâr, Hz. Peygamber'in namaz kıldığı mescidler ve diğer yerler, Uhud dağı, Cennetü'l-bakî, bazı sahâbîlerin kabirleri, bayram namazı kılınan namazgâhlar, Akik vadisi ve Medine kuyuları, Medine'nin isimleri ve vadileri, Resûlullah'ın sadakaları ve Hayber ile Fedek'in durumu, Medine'deki bazı kabilelerin konak ve mahalleleri, Medine için söylenmiş şiirler, şehirdeki çarşı ve pazarlar, Hz. Peygamber'in siyer sahasına giren çeşitli faaliyetleri, şahsî özellikleri, şiirle methedilmesi, isimleri ve kabilesinin üstünlükleri gibi konulara yer verilmiştir. Bu bölümde aktarılan haberler Medine tarihine dair günümüze ulaşmış en eski yazılı bilgilerdir. Kitabın ikinci bölümü (II, 654-782; III, 785-949) Hz. Ömer, üçüncü bölümü ise (III, 952-1147; IV, 1149-1315) Hz. Osman dönemine aittir. İbn Şebbe'nin, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali'yi çalışmasına dahil edip etmediği yazma eksik olduğu için anlaşılamamaktadır. Fakat bunlardan Hz. Ali'yi bugüne ulaşmayan *Kitâbü'l-Kûfe* adlı eserinde ele almış olması muhtemeldir. Hz. Ömer'e ait kısma klasik anlayışa uygun bir şekilde halifenin nesebiyle başlanmakta, ardından hilâfet dönemine geçilerek onun çeşitli konulardaki icraatı anlatılmaktadır. Aynı üslûbun Hz. Osman'a ayrılan üçüncü bölümde de devam ettiği görülür. Bu bölüm geniş biçimde dönemin karışıklıklarını ve fitne olayını incelemektedir. Ancak Hz. Peygamber dönemini işleyen birinci bölümde Medine'ye çok geniş yer verilmesine karşılık bu iki bölüm Medine şehir tarihinden ziyade iki halifenin dönemlerini ele alan birer tarih kitabı niteliğindedir. Eserin günümüze bir tek yazma nüshası ulaşmış (Medine'de Seyyid Muhammed Mazhar el-Farûkî'nin özel kütüphanesi, tarih, nr. 157) ve bunun Fehîm Muhammed Şeltût tarafından tahkiki neşri yapılmıştır (I-IV, Cidde 1399/1979; Beyrut 1410/1990; Kum 1410/1368 hş.). Zehebî'nin, "Ancak yarısını görebildim" (*A'lâmü'n-nübela'*, XII, 371) dediği *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*'nin zamanımıza kadar gelen nüshasını İbn Hacer'in istinsah ettiği anlaşılmaktadır (neşredenin girişi, I, s. mim).

İbnü'n-Nedîm, müellifin günümüze intikal etmeyen diğer eserlerini şu isimlerle

le kaydetmektedir: *Kitâbü'l-Kûfe*, *Kitâbü'l-Başra*, *Kitâbü Mekke*, *Kitâbü Ümerâ'i'l-Kûfe*, *Kitâbü Ümerâ'i'l-Başra*, *Kitâbü Ümerâ'i'l-Medîne*, *Kitâbü Ümerâ'i Mekke*, *Kitâbü's-Sultân*, *Kitâbü Mahteli 'Osmân*, *Kitâbü'l-Küttâb*, *Kitâbü's-Şîr ve's-şu'arâ*, *Kitâbü'l-Eğânî*, *Kitâbü'l-Târîh*, *Ahbârü'l-Manşûr*, *Kitâbü Muhammed ve İbrâhîm ibney 'Abdillâh b. Hasan*, *Kitâbü eş'ârî's-şurât*, *Kitâbü'n-Neseb*, *Kitâbü Ahbârî Benî Nümeyr*, *Kitâbü Mâ-yesta'cimü'n-nâs fihi mine'l-Kur'an*, *Kitâbü'l-isti'âne bi's-şîr ve mâ câ'e fi'l-luğa*, *Kitâbü'l-istizâm li'n-naḥv ve men kâne yelḥunü mine'n-naḥviyyîn* (*el-Fihrist*, s. 169).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, neşredenin girişi, I, ze-ayn; Taberî, *Târîh*, bk. İndeks; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VI, 116; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 169-170; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, XI, 208-210; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVI, 60-62; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 16-17; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 440; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 516-517; a.mlf., *A'lâmü'n-nübela'*, XII, 369-372; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 386-390; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 460-461; Şehâvî, *el-İlân bi't-tevbiḥ*, s. 639, 641, 692; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 225-226; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 146; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 206-207; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 780; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 286; Fehîm Muhammed Şeltût, "Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere", *Dirâsât fî Târîhi'l-Cezîretî'l-Arabiyye: Meşâdiru Târîhi'l-Cezîretî'l-Arabiyye*, Riyad 1379/1979, I/2, s. 3-7; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 205-207; Muhammed Câsim el-Meşhedânî, *Mevâridü'l-Belâzürî*, Mekke 1407/1986, I, 306-313; Mustafa Fayda, "İslâm Dünyasındaki İlk Şehir Tarihleri ve İbn Şebbe'nin Medine-i Münevvere Tarihi", *A'İFD*, XXVIII (1986), s. 167-180; İnâyetullah Fâtihî Nejâd, "İbn Şebbe", *DMBİ*, IV, 67-68.

MUSTAFA FAYDA

İBN ŞEBÎB

(bk. MUHAMMED b. ŞEBÎB).

İBN ŞEDDÂD, Abdülazîz

(عبد العزيز ابن شداد)

Ebû Muhammed (Ebû'l-Arab) İzzüddîn Abdülazîz b. Şeddâd b. Temîm es-Sanhâcî (ö. 582/1186'dan sonra)

Kuzey Afrikalı tarihçi.

Zîrîler hânedanına mensup olup Temîm b. Muiz b. Bâdis'in torunu, Ebû'l-Fütûh Yahyâ b. Temîm'in yeğenidir. Hayatının önemli bir bölümünü, Zîrîler'in Mehdiye'-